

Articles a la revista EL PARLAR 1931-1932

P.B. "Observacions psico-fisiològiques entorn de les imatges verbals motrius" (pàg. 3) n.º 1 oct-des. 1931.

P.B. "Nuestras persistentes inquietudes acerca de la emisión y perfeccionamiento de la voz" (pàg. 1) Any 11 n.º 2 gener-març 1932.

P.B. "La tragedia de los sordos y su liberación" (pàg. 20) n.º 3 abril-juny 1932.

P.B. "El nou règim davant dels sords-muts" (pàg. 24) n.º 3 abril-juny 1932.

P.B. "Sobre el valor intencional en l'emissió de les consonants i la seva influència en la veu dels sords-muts" (pàg. 33) n.º 4 juliol-setembre 1932.

P.B. "Medicina pedagógica. Los enfermos de la palabra" (pàg. 40) n.º 4 juliol-setembre 1932.

L'ESCOLA LAICA D'ALAIOR

Pere Alzina Seguí

1. CONTEXT HISTÒRIC DE MENORCA DURANT L'EXISTÈNCIA DE L'ESCOLA LAICA

La història de la nostra illa denota unes clares peculiaritats que serveixen per a comprendre tots els aconteixements que en ella s'han desenvolupat, entre ells, el que ara ens ocupa: l'escola laica l'Alaior.

És imprescindible, per adonar-se'n de la implantació social de l'escola, analitzar molt succintament els principals fets que marcaren la història menorquina a principis de segle.

Com tots sabem la colonització anglesa fou per la illa un motor d'expansió econòmica a tots els nivells; el port de Maó, és un clar exponent d'aquest fet ja que és un dels llocs de més trànsit mercantil de la Mediterrània i un dels millors ports naturals. És en aquesta època quan comencen a delimitar-se clarament les diferències entre Maó i Ciutadella, degut a les classes socials que es formen: una burgesia mercantil i una aristocràcia feudal, respectivament. Aquestes classes són, per altra part, les integrants dels dos grans grups polítics de la història menorquina: el republicà i el conservador.

Econòmicament Menorca produïa quatre productes industrials bàsics: les sabates, els moneders de plata, teixits i motors. No obstant per una sèrie de vicissituds i degut a les contínues crisis del sistema capitalista, es produeixen grans baixes en l'exportació, i repetides vegades Menorca és víctima de la fam i de la pobresa.

Els principals problemes de la indústria apareixen molt clars: per una part està l'individualisme de l'empresari i per l'altra la falta de recursos econòmics suficients per montar uns equips mecanitzats en les principals fonts d'ingressos: les sabates i la indústria formatgera; per tant la competitivitat amb les grans empreses mundials era pràcticament impossible.

També l'agricultura, deixant de banda la ramaderia que si era important, estava francament endarrerida degut a la configuració del terreny (molt pedregós i amb multitud d'altiplans), i el clima poc favorable.

Per altra part, el que més ens interessa són els aspectes educatius, culturals i polítics de l'illa i en particular d'Alaior.

A principis de segle la comunitat il·lenca no tenia un ambient cultural elevat, ni els pares es preocupaven per l'educació dels seus fills; la quantitat d'analfabets era realment preocupant a tots els nivells socials. Davant aquest panorama, entitats culturals i polítiques emprenen el camí de culturalitzar la gran massa analfabeta que existia.

Més clares són les paraules que ens diu Pere Ballester sobre la situació a la Revista de Menorca de l'any 1911:

"Mescla indefinida al menorquí, singularment al mahonés, d'independència i passivitat, d'exquisit esperit d'imitació i una inclinació a la rutina, d'indiferentisme religiós i un fondo de creències supersticioses, de certa cultura imgenita i una ignorància que no honra el nostre sistema educatiu, al mateix temps que ens exhibim com a poble modern, a la vegada que dissimulam malament el virus de la nostre superficialitat e incultura".

Com a mostra del que deia basta enunciar les dades referides a Alaior de l'any 1926, que d'un cens de 5.111 habitants de fet hi havia 416 analfabets de menys de 20 anys, 502 de 20 a 40 anys i 1320 de més de 40 anys, això suposa un total de 2.238 persones que no sabien llegir ni escriure (43% d'analfabets).

Davant aquesta situació de clara inestabilitat social, la política jugava un important paper ja que les entitats escolars privades (religioses o racionalistes) intentaven, cada una per la seva banda, la consolidació d'un estat culturalment elevat.

Poc a poc, la gent s'anava interessant per les coses pròpies i pel folklore de la nostra illa, formant-se lentament, una consciència de comunitat.

Tots els medis de difusió culturals estaven en mans dels respectius partits polítics: eren els diaris o setmanaris que es publicaven en gran quantitat. Juntament, s'anaven configurant les característiques pròpies; la més important la seva inclinació al partit republicà.

Davant tot el que hem exposat fins ara, és fàcil comprendre com el Cercle Democràtic i Republicà (C.D.R.) d'Alaior, juntament amb altres societats progressistes, mantingués al seu càrrec "L'escola laica".

2. ESBÓS HISTÒRIC DE “L'ESCOLA LAICA”

Durant el darrer quart del segle XIX es fundà a Alaior, un centre d'esquerres, anomenat “Cercle Democràtic i Republicà” que agrupava persones d'idees progressistes amb el comú denominador d'oposició a la monarquia.

Per altra part, l'any 1902 un grup d'afiliats al citat centre, fundaren una societat anomenada “Paz y Unión” la qual tenia com a missió ajudar econòmicament als obrers malalts o amb pocs recursos. Aquest grup fou el que acordà, juntament amb el C.D.R., la fundació de l'escola, a l'estil de les de Ferrer i Guàrdia.

L'any 1907 era oberta i el seu primer professor va ésser en Joan Mir i Mir, una de les més destacades personalitats menorquines del primer terç de segle. Ell era el director del setmanari anarquista “El Porvenir del Obrero” clar exponent de les teories àcrates i de la pedagogia racionalista.

L'escola va tenir un gran èxit i el C.D.R. firmà un contracte amb un jove mestre català, en Joan Duran Pineda, relacionat de prop amb l'escola ferrerista.

Davant la massiva assistència d'alumnes, l'escola fou traslladada des d'un local del C.D.R. a un de la societat fundadora, més adequats a la tasca pedagògica.

El mestre Duran, així és com és conegut a nivell popular, va fer una gran feina educativa, reconeguda per tots els qui el van conèixer.

L'escola era finançada amb l'aport mensual de 10 cts. procedents de la quota de cada soci del C.D.R., per una part, per l'altra gràcies a la subscripció permanent de bon nombre d'alaiorencs emigrats a l'Argentina, des d'on enviaven les seves participacions econòmiques.

Degut a la Setmana Tràgica, la majoria de les escoles racionalistes són tancades i el seu inspirador condemnat a mort. L'Escola laica d'Alaior corre per les mateixes aigües i l'any 1914 és tancada per haver trobat un alumne que copiava un paràgraf de les “Aventures de Nono” de Jean Grave, llibre prohibit a Espanya, procedent de la biblioteca de l'Escola Moderna.

La clausura de l'escola fou molt mal vista i gran nombre de crítiques, manifestacions i la celebració de l'Assemblea general de lliurepensadors menorquins mobilitzaren l'opinió pública.

La tasca pedagògica no fou aturada i el mestre Duran anava a cases particulars per tal d'impartir l'ensenyança.

Durant els anys en els que l'escola romangué tancada es constituí una nova entitat anomenada “Instrucción Popular” que havia aconseguit construir un local especial per l'escola, molt prest legalitzada baix el nom de “Escuela Nueva”. Els nous locals estaven equipats amb material didàctica i a més s'impartia una classe per a parvuls, regentada per la germana del mestre Duran.

L'any 1917 el mestre anà a Barcelona deixant a Alban Rossell com a nou professor. També va donar classes un alumne de Joan Mir i Mir, en Pere Gomila, conegut per la seva tasca poètica. Tornà, l'any vint en Duran, i l'escola seguia la seva funció amb notable èxit.

No obstant l'any 1926, a l'edat de 38 anys morí el mestre Duran a Alaior, recordant-se el seu enterrament com l'acte més multitudinari de la història alaiorenca.

Josep Alberola continuà la tasca educativa però visqué uns mals moments polítics. La coneguda “Vaga de ses set setmanes” dividí a les forces progressistes en dos blocs: els obrers sindicalistes de la C.N.T. i els patrons republicans, integrants tots del C.D.R., provocant-se una crisi irremeiable. L'escola quedà en mans dels obrers cenetistes que sumaven uns 500 en total.

La nova situació política suggerí la idea de reformar i ampliar el local de la institució escolar. Així se creà una sala d'espectacles per a projectar films i per realitzar obres teatrals i vetllades artístiques de fons cultural i llibertari.

Quan Alberola abandonà Menorca el substituí Josep Xena que hi estigué molt poc temps; impartí les classes després un ex-alumne, en Francesc Sintès Pons, que durà fins al final de la Guerra Civil Espanyola.

Acabada la guerra, l'escola i els seus bens són incautats i el local passà a formar part d'una fàbrica de calçat que encara avui dia funciona a Alaior.

3. PLA D'ESTUDIS I PEDAGOGIA

S'escola laica se caracteritzava per una educació integral a tots els nivells, no tan sols comptaven els coneixements i el nivell de aprenentatge de cadascun, sinó també les formes de vida i comportament davant la societat.

El principal inspirador d'aquesta pedagogia fou Joan Duran, profundament influït per la “Escuela Moderna” de Ferrer i Guàrdia.

Els punts bàsics del seu ideari són els que a continuació exposo:

a) L'educació és tractada com el principal problema polític i social. En l'educació està la clau per fer homes vertaderament conseqüents amb sí mateixos per obtenir una felicitat fora dels requeriments polítics o represius de la societat capitalista.

b) L'educació estarà en funció de la “Raó Natural” (propugnada per Ferrer i Guàrdia) de l'home i de les seves necessitats. No hi ha possibilitats de crear déus imaginaris si l'home coneix el seu entorn i els mecanismes naturals que regeixen el món. Tota teoria, a partir d'aquest postulat, és sotmesa a la comprovació empírica i científica per ésser acceptada com a vàlida.

Davant aquesta afirmació es comprèn la negació de Déu i de la religió.

“L'únic que el mestre Duran ens deia sobre la religió —diu Joan Seguí, alumne seu— era que miréssim les esglésies perquè en el seu interior tot és obscuritat i la raó humana cerca la claretat i la llum per tot”.

c) L'humanisme és el punt bàsic del seu ideari. Tots els alumnes ressaltaven la veu serena i pausada amb la que explicava les lliçons dins classe; ferm reflexe d'una personalitat que cercava la felicitat espiritual i, en darrer lloc, una meta única: La societat feliç sense estat.

La serenitat donava l'exemple clar i evident d'una profunda identificació amb el procés vital, assumint totes les dificultats amb estoica resignació, augmentant les ganes de viure per la consecució del noble ideal.

d) Com a conclusió del que hem dit fins ara, podem afirmar que predominen els factors formatius sobre els tècnics i un equilibri efectiu per damunt de les imposicions d'aprendre coneixements específics (vida sana i potenciació dels aspectes imaginatius de l'home).

e) Com és natural amb alumnes d'ensenyança primària no es podia practicar cap tipus d'autogestió educativa; per això regnava una certa disciplina que per altra banda, no condicionava l'ambient d'amistat i distensió entre el professor i l'alumne; aquesta disciplina servia per canalitzar els impulsos dels al·lots, però mai eren reprimits.

Es contenen anècdotes molt significatives sobre la personalitat del mestre Duran i la seva pedagogia. Així Joan Seguí ens diu:

“Al mestre Duran li agradava veure els seus alumnes en el quart de lectura del C.D.R.; clar està que no ens obligava a ser-hi, però si en veia qualcom fumant, jugant o beguent li donava una explicació del seu comportament, sense renyar-lo, demostrant científicament, amb proves, els resultats del vici, al·ludint als cartells de l'escola”.

Aquests cartells explicaven les conseqüències de tots els vicis amb dibuixos i referències mèdiques a la constitució anatòmica de l'home.

f) Es donava una importància cabdal a la coeducació, intentant suprimir les absurdes creences que sobre el tema pul·lulaven a nivell popular. Aquest fet va provocar dins Alaior moltes crítiques per part de la dreta.

g) A l'escola laica no es donaven premis ni càstics, així com tampoc es feien exàmens ni es donaven notes. Els premis, com els exàmens, eren considerats traves a la llibertat individual ja que incitaven l'alumne a una competitivitat egoïsta.

El mestre donava una explicació d'una lliçó mitjançant un dictat o a viva veu. L'alumne posteriorment explicava el que havia entès ajudat pel mestre que li cobria les lacunes lògiques de tot aprenentatge.

Però, ara surt la pregunta ¿Com s'assabentaven els pares dels cursos que feien els seus fills si no es donaven notes ni es feien exàmens? Molt senzill; el professor anava xerrant amb cada un dels pares i els donava compte de l'aprofitament del seu fill, tenint ben present les possibilitats i necessitats familiars de cadascun, amb la convenció que l'educació no és una nota ni es completa amb un més, perquè és un procés llarg i difícil mitjançant el qual s'adquireix una maduresa intel·lectual i pràctica.

h) Destacava damunt de tot el gran amor a la natura, que es patentitzava en les contínues excursions al camp, a on s'estudiava directament tot el procés natural.

i) Tot el que hem dit fins ara denota clarament la responsabilitat del mestre de condicionar la instrucció mitjançant el desenvolupament de conversacions i discussions, potenciant, sobre tot, la lliure expressió de l'alumne davant els fets i preparar-lo amb un esperit crític per a la vida social a la que prest entraria de ple.

4. PLA D'ESTUDIS

Les assignatures que s'impartien eren les següents: Geografia, Gramàtica, Aritmètica amb nocions de comptabilitat agrícola i mercantil, Geometria, Ciències Naturals i Urbanitat i Català.

En totes elles dominava l'esperit pràctic orientant els alumnes a la integració dins el món econòmic i cultural. Els horaris eren molt semblants a l'actual ensenyança.

5. L'ABAST SOCIAL DE L'ESCOLA LAICA D'ALAIOR

L'escola laica fou més cosa que una simple entitat d'ensenyança racionalista d'una gran ciutat, per un fet molt clar: Alaior era i és un poble petit amb una idiosincràsia molt marcada i pròpia.

El poble és sensible als esdeveniments històrics i a tot quant passa a nivell nacional. A més en aquella època, les divisions polítiques estaven profundament marcades: La C.N.T., com he dit abans, comptava amb 500 afiliats, però la dreta era forta (cal dir que s'editaven dos setmanaris cap a l'any 1930 a Alaior: «El Porvenir del obrero» — i “Cruz y espada” —de la dreta reaccionària—).

Així, amb el taló de fons de la política, l'escola desenrotllà la seva activitat social poc coneguda per la majoria del poble, que repeteix, al referir-se a aquests fets, la personalitat única del mestre Duran com si fos més que una persona; era en realitat tota una institució.

Les obres de teatre eren evidentment formatives de cara als pares poc instruïts: es representà, segons contenen l'obra titulada «La Gramàtica» on cada personatge feia una part de l'oració (l'adjectiu, el verb, el nom,

Les obres de teatre eren evidentment formatives de cara als pares poc instruïts: es representà, segons contenen, l'obra titulada “La Gramàtica” on cada personatge feia una part de l'oració (l'adjectiu, el verb, el nom, etc.) i durant la representació anaven formant l'oració. El mateix feien amb lletres, per ensenyar a escriure i a llegir sense quasi estudiar.

Ja en la tercera dècada del segle XX feien sessions de cine mut vertadera innovació de l'època i vetllades artístiques musicals, amb cant coral, recitals i qualque sàinet curt contra el servei militar o contra la religió.

6. RESULTATS DE LA PEDAGOGIA RACIONALISTA

EXAMINANT LA PERSONALITAT DELS HOMES SORTITS DE L'ESCOLA LAICA

Totes les persones que he pogut conèixer i van assistir a les aules d'aquesta institució escolar tenen una sèrie de particularitats comunes que demostren l'efectivitat de la tasca pedagògica empresa. Anem a veure quines són:

A) En primer lloc és de destacar, com diu Pere Solà, una tendència al autodidactisme. Tenen un afany i un esperit d'investigació innats, així com una íntima relació amb els fets culturals que es desenvolupen a tots els nivells. La seva principal guia es la raó i el seu fi la llibertat i les ànsies de progrés.

B) Donen un valor molt important a la subjectivitat. Tots estan formats baix el *canon* d'una forta personalitat que els duu a ésser estrictes ells mateixos. La seva forma d'ésser denota una ètica molt forta mesclada amb preceptes cristians i postulats àcrates.

C) No obstant, davant aquesta aparent intransigència s'amaguen uns sentiments humans i tendres davant les situacions adverses de la vida de les que surten sempre amb una esperança de superació i una experiència per altres vegades.

D) Quasi tots els alumnes de l'escola són de tendència esquerrana, la gran majoria és àcrata. Això es deu, sense cap dubte, a tot el que fins ara hem dit: la politització de la cultura. Segurament és l'errada més grossa de la pedagogia racionalista vista des d'avui, indubtablement en el darrer temps l'escola laica es dedicava a polititzar les situacions criticant la dreta i l'església.

7. PETITA BIOGRAFIA DEL MESTRE DURAN

Com hem vist fins ara el vertader motor de l'escola laica era en Joan Duran Pineda. Anem, doncs, a veure qui era.

Va néixer a Sabadell el dia 1 de març de 1888. La seva infància no fou molt pròspera. Era el fill d'una família humil; són pare escardador de llana i sa mare planxadora. Als set anys morí el pare i la família passà per grans dificultats econòmiques, superades per la forta voluntat de la mare qui va aconseguir que en Joan cursés estudis a les Escoles Pies de la seva ciutat natal.

D'esperit autodidàctic es matriculà a l'escola industrial i d'arts i oficis de Sabadell cursant un ampli aspectre de matèries que anava ampliant particularment amb l'estudi d'història natural, la seva assignatura preferida.

Posteriorment ingressà en la Societat Obrera Metal·lúrgica de Sabadell i és aquí on comença la seva tasca pedagògica. Estableix cursos de teoria mecànica i dona multitud de conferències als obrers amb l'únic fi d'aixecar la cultura del poble.

Durant la seva adolescència va haver de lluitar molt per llevar-se de damunt tots els conceptes religiosos que havia après durant els seus estudis primaris a Sabadell, però poc a poc anava compreguent el sentit de la vida, orientant-se cap a l'ensenyança laica i científica. Als seus divuit anys era molt admirat per tots, tan per obrers com per professors i tothom li augurava un gran futur.

No obstant va contraure la tuberculosi, la pitjor malaltia de l'època; però un metge, gràcies a l'electroteràpia va aconseguir curar-lo. Degut a això va deixar el seu ofici de mecànic i es va dedicar de ple a la pedagogia interessant-se especialment per Pestalozzi, el famós pedagog.

Als seus vint anys, passà a regentar l'escola laica d'Alaior (1908). Poc després de la seva arribada és empresonat i processat a Maó, per haver realitzat una protesta en temps electoral contra la dreta, el procés va ser favorable al mestre. Durant aquest temps exercí com a corresponçal a Alaior del diari "La voz de Menorca" republicà).

En 1916 és elegit regidor per l'esquerra, càrrec que desempenya fins l'any 1920.

L'estimació del poble va en augment, el mestre es guanyà les simpaties de tots, amics i enemics polítics, degut a la seva joventut i humanitat.

En 1923 contreu matrimoni civil amb Margarita Fortuny de la que tingué una filla.

Aquesta vida dinàmica i activa en pro de l'ensenyament fou trencada a finals de desembre de 1925 quan cau malalt d'una febre tifoidea, morint als 38 anys.

Bondat, cordialitat i sinceritat eren sinònims de la paraula Duran. Un alumne diu d'ell:

"La senzillesa i l'amor cap als infants, la constant campanya contra el vici, el seu optimisme en pro de la regeneració de l'espècie humana per la comunió amb la naturalesa, fou per a ell un somni formós i temptador com tots els idealistes que confien amb el destí elevat de la humanitat i convençuts de què la cultura i l'harmonia conduiran a la suprema felicitat de la vida".

8. CONCLUSIÓ

L'educació és una de les més controvertides facetes d'aquesta societat; els problemes actuals són evidents; els de principis de segle eren pitjors, però l'escola sempre situada als inicis de la vida, ha marcat els homes que per ella passen en gran manera, condicionant la seva actuació.

L'escola laica d'Alaior tan sols va aportar un gra d'arena a la tasca educativa però tenia una il·lusió, un ideal particular: la felicitat; cercava que l'alumne no fos tal, sinó que fos una persona, lliure, responsable i conseqüent en sí mateix.

Cercava una escola diferent, una escola on els al·lots disfrutessin de la vida natural sense limitacions, sense càstigs, sense plors ni notes, una escola on es sentís vertaderament l'alegria de viure amb la natura.